

njem cijeloga svemira zapravo je čovjeku kao kruni stvaranja vraćena golema važnost i uloga u svijetu, koja dakako nije statična, nego aktivna u smislu da uključuje čovjekoljublje i izgradnju kvalitetnih ljudskih odnosa. Naime de Chardin smatra da je pojedinac određena vrsta molekule ili stanice kojoj »nije neizostavna samo hrana brojnih materijalnih zapažanja i asimilacija; nego joj je za njezin potpuni razvitak potrebna dopuna drugih njoj sličnih jedinki« (29., Oglad *Zajedništvo sa zemljom*). Upravo tu vidimo važnost ovoga djela jer često se u hrvatskome društvu potenciraju polarizacije, razdvojenosti na svim područjima, pa tako i na području odnosa vjere i znanosti, Crkve, društva, svijeta, a zapravo de Chardin ovim djelom jasno pokazuje da su takve podjele kontraproduktivne za sve suprotstavljene strane.

Prema svemu navedenome vidljivo je da je prijevod ovih de Chardinovih misli, sažetih u *Spisima iz doba rata* (1916. – 1919.), značajno obogaćenje filozofske i prirodo-znanstvene baštine te refleksije unutar hrvatskoga znanstvenoga korpusa koji, općenito gledajući, nedovoljno pokriva pitanje odnosa vjere i razuma, kao i druge podteme koje se spominju u ovome djelu. Osim važnih i vrijednih radova teologa i filozofa Vjekoslava Bajsića u recentnoj hrvatskoj teološkoj i filozofskoj literaturi malo je takvih radova, stoga je vrijedno izdavanje ovoga djela koje ima snažan potencijal da potakne raspravu o važnim temama koje pokriva. Esejistički pristup vrlo je

prikladan jer čini ovo djelo zanimljivim širokom krugu potencijalnih čitatelja, tako da ono može poslužiti i kao djelo za promicanje znanosti. U tematskome smislu može se preporučiti svima onima koji se zanimaju za granična pitanja filozofije, religije i znanosti koja upravo u današnje vrijeme bivaju vrlo aktualna, a to su prije svih teolozi, filozofi i znanstvenici iz kruga prirodnih znanosti koje ta pitanja nesumnjivo dotiču.

Šimo Šokčević

Benito MARONCINI, Angelo AMATO, Carlo ROCCHETTA, Moreno FIORI

Anđeli i demoni. Povijesna drama između dobra i zla

– Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2017., 440 str.

Anđeli i demoni. Povijesna drama između dobra i zla, kako je vidljivo iz predgovora djelu, želi biti studija koja će predstavljati »osnovni sažetak angelologije i demonologije« (11.). Djelo je interdisciplinarno jer povezuje biblijsku teologiju, egzegezu, povijest, dogmatsku teologiju i navještaj Crkve u suvremenome svijetu. Potvrda interdisciplinarnosti ove studije jesu i njezini autori koji se upravo bave različitim teološkim disciplinama. To su bibličar Benito Maroncini, povjesničar i dogmatičar Angelo Amato te dvojica teoloških dogmatičara Carlo Rocchetta i Moreno Fiori.

Knjiga u prijevodu ima 440 stranica, a na početku sadrži popis skraćenica i

oznaka, predgovor, zatim uvod, šest poglavlja (raspoređenih u dva dijela: *Anđeli* i *Demoni*), zaključak i kazalo imena. Vrijednost ove studije posebno je izražena u spomenutoj interdisciplinarnosti koja omogućuje prijelaz s biblijske objave i povijesti tradicije te dogme na sustavnu teološku refleksiju. Upravo interdisciplinarni pristup smatram da je najbolji i najprikladniji moguć kada je u pitanju tako složena problematika, čiji je predmet vrlo izazovan za teologiju i vrlo važan za vrijeme u kojem živimo i to zbog dvaju razloga.

Prvi razlog vidimo u tome što se ovo djelo protivi marginalizaciji angelologije i demonologije, koja je danas prisutna kod pojedinih teologa koji teološku refleksiju o anđelima i demonima ostavljaju po strani, pa ju zbog toga često tek usputno pronalazimo u bilješkama teoloških studija. Dijelom je to zato što se smatra da je pitanje anđela i demonâ beskorisno pitanje ili pak da pripada nekim prošlim vremenima. Međutim autori ovoga djela pripadaju struji koja smatra da su angelologija i demonologija teološki vrlo bitne te su oni ovim djelom, prema našem mišljenju, vrlo uspješno prikazali upravo teološku važnost nauka o anđelima i demonima kroz povijest, od biblijskih vremena pa sve do danas. Svaki je autor iznio vlastito istraživanje prema metodologiji koja je tipična za njegovu nadležnost. Koristeći se brojnom referentnom literaturom i vrlo istančanom hermeneutičkom metodom, autori su prikazali značenje i vrijednost duhov-

noga svijeta anđela u odnosu na Boga, čovjeka i kozmos, kao i ulogu demonâ u tim relacijama. Studiju posebno krasi sustavan i analitički pristup. U prvome dijelu raspravlja se o anđelima i to polazeći od starozavjetnih i novozavjetnih tekstova, a zatim se govori o toj problematici u skladu s uobičajenom periodizacijom povijesti Crkve i teologije. Tako se govori o proučavanju anđela u patrističkom dobu, u srednjovjekovnoj teologiji, u modernom dobu te naposljetku u suvremenoj teologiji. U drugome dijelu na sličan način pristupa se problematici demonâ. Autori su ovim djelom pokazali da su angelologija i demonologija esencijalne ponajprije za teologiju, ali i za suvremenoga čovjeka koji živi povijesnu dramu dobra i zla.

Time dolazimo i do drugoga razloga zbog kojega je ova studija važna za vrijeme i za društvo u kojem živimo, a očituje se u ispravnom razumijevanju relacija dobra i zla i čovjekove uloge u tom kontekstu. Naime u suvremenome društvu javlja se pogrešno uvjerenje da su dobro i zlo na istoj razini i da se ravnaju prema nekim vlastitim zakonima koje čovjek može spoznati i manipulirati njima radi vlastite koristi. To je posljedica mentalne otuđenosti suvremenoga čovjeka koji uslijed sekularizacije i »rašćaravanja« (M. Weber) svijeta te golemoga tehnološkoga napretka s velikom skepsom promatra duhovnu stvarnost, ali i smatra da se sve može racionalno opravdati. Takvom čovjeku posebno je stran metaempirički nauk kakav je upravo nauk o anđelima, ali i

demonima. Osim toga i razvoj prirodnih te humanističkih znanosti minimizirao je važnost Sotone, pa i anđela (D. Hume), čak negirajući njihovo postojanje ili pak umanjujući mogućnost njihova utjecaja na čovjeka i u svijetu. Uslijed toga strogo racionalističkoga poimanja stvarnosti nastaje demitizirajući mentalitet koji je proširen i među kršćanima. Autori to primjećuju primjerice u radikalnom nijekanju postojanja Sotone, u kojem se on danas naziva primitivnim mitom svojstvenim nekoj arhaičnoj religijskoj kulturi ili praznovjernim vjerovanjem koje je dođuš obilježilo određena razdoblja crkvene povijesti. S druge strane, premda se kod nekih dopušta postojanje đavla i demonâ, isključuje se mogućnost njihova djelovanja na stvorene stvarnosti. Stoga postoji mišljenje da takve pojave treba svesti samo na prirodne uzroke i da su svakako protumačive u kontekstu psihijatrije i parapsihologije. No, unatoč toj tendenciji da se umanjuje stvarnost demona, autori primjećuju da suvremeni čovjek na paradoksalan način očituje i »morbidno zanimanje za ono demonsko« (341.) Tu pojavu obilno potvrđuje medijska pomama za nevjerovatnim pričama o đavolskim opsjednutcima i egzorcizmima, što preko svake mjere i logike uzdižu moći zlih duhova, čime stvaraju pogriješan pogled na demonsku stvarnost. To čak u svojim najizopačenijim oblicima može poprimiti obilježje demonolatrije. Ta nezdrava vjerovanja u određenim su pogledima potaknuta širenjem naukâ i praksi kao

što su astrologija, magija, spiritizam, okultizam itd., u kojima čovjek traži iscrpan odgovor na neizbježne stvarnosti boli, zla, smrti, koje oduvijek obilježavaju njegovo postojanje te u njegovu srcu i umu pobuđuju strah i tjeskobu. Zato je ova studija važna jer pomaže suvremenom čovjeku razumjeti da zlo, prisutno u svijetu i u svakom čovjeku, jest ljudsko, ali ne samo ljudsko, pa se stoga s njim možemo uspješno suočiti jedino u vjernom provođenju evanđeoskih smjernica. Zato autori tvrde da je »odgovor na misteriozne stvarnosti zla, boli i smrti pogrešno tražiti u okultnim naucima i magijskim praksama, već u vjeri u Isusa Krista koji je svojom smrću i uskrsnućem oslobodio čovjeka od tame, Sotone i njegovih anđela« (342.).

Ako uzmemo u obzir suvremena referentna djela, prije svega strane, ali i domaće literature, koja zahvaćaju problematiku odnosa anđela i demonâ, dobra i zla, možemo vidjeti da je uistinu malo djela koja nude takvu interdisciplinarnu sintezu na temelju razlikovanja bitnih učiteljskih danosti, koje su stoga na drukčiji način obvezujuće za vjeru, i danosti što predstavljaju teološka mišljenja koja su vrijedna pozornosti te ostaju otvorenima za raspravu i za razvoj budućega istraživanja. No, iako je ovo djelo kvalitetna sinteza nauka o anđelima i demonima, u njemu je moguće primijetiti i analitički pristup koji je upregnut u strukturu cijeloga rada. Djelo ima elemente originalne misli, prikaza raznih stajališta, pristupa, teo-

rija, istraživanja i njihova integriranja. Autori iskazuju visoku sposobnost sažimanja i sintetiziranja različitih pogleda, ali i sposobnost kritičkoga mišljenja. Osim toga zbog svoga vrhunskoga i opsežnoga znanstvenoga aparata djelo kao takvo ne može u cjelini i detaljima biti dostupno širokom krugu čitatelja, no bitne zamisli i poruke mogu biti korisne i razumljive širem čitateljstvu.

Ova studija, prevedena s talijanskoga jezika, može se kategorizirati kao znanstveno djelo ili visokoškolski udžbenik te predstavlja značajan doprinos prije svega suvremenoj teološkoj, ali i humanističkoj i društvenoj misli uopće.

Šimo Šokčević

Ivica RAGUŽ

Katolicizam

– Teološki niz Panni, Knjiga 11.,
Đakovo, 2017., 190 str.

Ponekad se čini kako smo se jednostavno naviknuli biti katolicima i pripadnicima Katoličke Crkve, toliko da se, s vremena na vrijeme, zaboravimo zapitati: Zašto sam još uvijek katolik, zašto sam još uvijek u Katoličkoj Crkvi? Izgleda da nam rijetko pada na pamet dati razloge našega *biti katolici*. Možda smo se uljuljali u ozračju pobožnosti, običajnosti i kulturnih krajolika. Jednostavno to pretpostavljamo i vidimo kao normalan tijek života, bez da se pomalo trznemo ili sebe iznenadimo nekim pitanjem koje počinje sa *zašto* i *kako* kad je riječ o našoj vjeri i pripadnosti Crkvi.

Takva uljuljanost dovodi do relativizacije pripadanja (Katoličkoj Crkvi) i individualizaciji vjerovanja. Time katolicizam, dakle zbog samih katolika, gubi svoju snagu i privlačnost. Iz takve dijagnoze proizlazi da je jedini valjan lijek poziv na *conversio ad Ecclesiam catholicam*, što je i glavna nakana knjige, kako njezin autor Ivica Raguž ističe u prvoj rečenici *Predgovora*.

Kroz deset tema koje spadaju u bit katolicizma autorova je nakana da »katolici zavole još više Katoličku crkvu i da tijelom i duhom osjećaju s njom, da ljube 'cjelovitoga Krista', uvijek i Krista i Crkvu, Krista s Crkvom, Crkvu s Kristom i Krista s Crkvom kao jednu osobu, kao jedno tijelo« (189.).

Osobito važna tema našem autoru jest *Vjera u Isusa Krista* (11-18.), Spasitelja svih ljudi, koja je srž katoličke vjere. Vjera je zapravo obzor kroz koji Raguž promišlja sve teme u ovoj knjizi. Ta vjera ne temelji se na očiglednosti, nego je ona prije svega stav poslušnosti Bogu koji se objavljuje, a u punini to čini upravo u Isusu Kristu. Tako je vjera prije svega povjerenje u Isusa Krista. Ona uključuje u svoj sadržaj spremnost na žrtvu i trajno samonadilaženje u svim vjernikovim dimenzijama. Vjera je herojski čin zbog svoje ozbiljnosti i zahtjevnosti. Autor ne skriva da ovakvim svojim tekstovima ponovno želi učiniti vjeru teškom lišavajući je banalnosti i samorazumijevanja. Odlika vjere katolika jest običnost, jednostavnost, djetinji duh. Vjera mora biti ponizna jer, iako je ljudski čin, ona je ipak čin Božje